

verder in 1981/1982, al krijgt het CDA hier wel een veeg uit de pan vanwege zijn 'absoluut gebrek aan bereidheid om de socialistische partner althans zoveel te ontzien dat ze haar gezicht niet totaal zou verliezen'. De auteur spreekt kritisch over de partijleiding (autoritair en star in de jaren vijftig en vroege jaren zestig, daarna onzeker, tenslotte — in de periode Van den Heuvel en Van den Berg — grillig en opnieuw autoritair), zonder 'de basis' in alles gelijk te geven. Bleich heeft oog voor de tekortkomingen van de in de late jaren zestig aanstormende jongeren. Over Den Uyl — volgens haar portret niet geheel vrij van opportu-nisme maar over het algemeen toch consequent en 'conjunctuurbestendig' — is zij positief. Met Drees weet de auteur kennelijk geen raad; zij neemt althans als het over hem gaat steeds haar toevlucht tot cliché's als 'de wel zeer zuinige Drees die twee keer een bestedingbeper-king doorvoerde'. De lezer wordt over de enige sociaal-democraat met meer dan één kabinet op zijn naam uit dit boek echt niets wijzer.

Het woord cliché is gevallen. Onvermijdelijk staan er in een met zoveel vaart geschreven boek veel glatte omschrijvingen en *sweeping statements*. Heel erg storend zijn die niet. Slechts een enkele keer glijd de schrijfster echt uit, zoals wanneer zij de mythe reproduceert dat 'Het Huwelijk' (1966) in Amsterdam plaatsvond omdat de kroonprinses dat eiste. Daar-tegenover staan verschillende fraaie en rake beschrijvingen van situaties; men leze bijvoorbeeld de passages over het mandement van 1954 en de reacties van de PvdA daarop. De conclusie: vanuit zijn bescheiden opzet beoordeeld een waardevol boek.

D. F. J. Bosscher

A. Visser, *Alleen bij uiterste noodzaak? De rooms-rote samenwerking en het einde van de brede basis, 1948-1958* (Dissertatie Leiden 1986; Amsterdam: Bert Bakker, 1986, 357 blz., f29,90, ISBN 90 351 0407 2).

De schrijfster van dit boek is politicologe, redactrice van het dagblad *Trouw* en parlementair medewerkster van *Opzij*. De centrale vraagstelling van dit vlot geschreven werk is de vol-gende: hoe komt het dat de Partij van de Arbeid na de oorlog steeds deel uitmaakte van de regering en dat hier na 1958, op een paar uitzonderingen na, een eind aan is gekomen?

Een poging tot antwoord op deze vraag is gedaan door de politicoloog Daudt, die daarvoor gebruik heeft gemaakt van de zogenaamde 'Nolens-doctrine'. In 1925 wees de toenmalige politieke leider van de katholieken, Nolens, samenwerking van zijn partij met de sociaal-democraten af. Alleen 'bij uiterste noodzaak' was Nolens bereid om met hen samen te werken in een regering. Volgens Daudt nu heeft deze 'Nolens-doctrine' tot op heden — Daudt schreef dit in 1979 — bij de katholieken opgeld gedaan. Uit nieuwsgierigheid naar de houdbaarheid van Daudts stelling is *Vissers* boek ontstaan.

Wie vervolgens verwacht dat dit boek ook in hoofdzaak zal gaan over de vraag of Daudt gelijk heeft of niet en over de rooms-rote samenwerking van na de oorlog komt bedrogen uit. Want in dezelfde inleiding waarin zij Daudts theorie noemt als ontstaansgrond van dit boek deelt de schrijfster vervolgens mede dat in dit boek centraal zullen staan de vier kabinetsformaties van 1948, 1951, 1952 en 1956 en dat dit boek in eerste instantie een aanzet is tot parlementaire geschiedschrijving. En dat laatste klopt wel. Het leeuwedeel van deze studie is een zeer gedetailleerde beschrijving van de genoemde kabinetsformaties. Als reden voor deze onderwerpkeuze noemt schrijfster het feit dat bij kabinetsformaties de beweegre-

denen van partijen om al of niet met elkaar samen te werken het duidelijkst naar voren komen. Maar ook hier wacht de lezer weer een teleurstelling, want uit de gedetailleerde beschrijving van de kabinetsformaties blijkt wel hoe moeizaam die soms kunnen verlopen, maar over de mate van bereidheid van rooms en rood om in die jaren met elkaar samen te werken en vooral over de beweegredenen daarvoor, worden we uit deze beschrijving niet zo heel veel wijzer.

Enkele voorbeelden om dat te illustreren. In 1952 is Romme bereid om weer met de socialisten te gaan regeren, ondanks het feit dat de confessionelen en de VVD samen ook over een kamermeerderheid beschikten. Dat Romme hiertoe bereid was wordt duidelijk, maar op de veel interessantere vraag waarom hij en de KVP dat waren gaat schrijfster niet of nauwelijks in. En naar ik vrees ook de bronnen niet die zij voor haar onderzoek heeft gebruikt. Zo laat zij het ook bij terloopse en daarom onbevredigende opmerkingen dat na 1952, als de economie zich weer hersteld heeft van de oorlog, de 'rechtse' partijen waaronder de KVP steeds warser worden van overheidsbemoediging met de economie in tegenstelling tot de socialisten, en dat het deze ontwikkeling is die de rooms-rode samenwerking in de jaren vijftig steeds meer onder druk zet. Voorzover ik zie had juist deze kwestie, die van de groeiende rooms-rode onenigheid over overheidsingrijpen in de economie het centrale onderzoeksobject van deze studie moeten vormen. Daarentegen heeft schrijfster met haar keus voor de kabinetsformaties naar mijn mening het verkeerde onderwerp en de verkeerde bronnen genomen om de door haar opgeworpen vragen te beantwoorden. Haar verwijt aan het adres van Daudt dat deze zijn stelling niet empirisch heeft onderbouwd is in ietwat gewijzigde vorm dan ook op Visser van toepassing. Haar poging tot ontkrachting van Daudts 'Nolens-doctrine' is met het verkeerde empirische materiaal onderbouwd.

Nog een tweetal kritische vragen tot slot. De eerste betreft de vraag waarom Anneke Visser het nodig heeft geoordeeld met deze studie, die in feite een studie is van een aantal kabinetsformaties en meer niet, het door haar in noten en bibliografie slechts terloops vermelde werk van F. J. F. M. Duynstee over de kabinetsformaties van 1946-1965 voor een groot deel over te doen. Immers aan de in Vissers boek behandelde formaties wijdt Duynstee nog altijd zo'n tweehonderd bladzijden. Op deze vraag geeft schrijfster geen antwoord. Ook blijft zij het antwoord schuldig op de vraag waarom zij niet de formaties van 1946, 1965 en 1973 bij haar onderzoek heeft betrokken. Ook daar waren katholieken en socialisten betrokken bij de regeringen die uit deze formaties voortvloeiden.

Concluderend kan worden gezegd: *Alleen bij uiterste noodzaak?* is een goed leesbaar boek maar met een slechte uitwerking van een overigens interessante probleemstelling.

A. P. E. Korver

W. Albeda en M. D. ten Hove, *Neocorporatisme. Evolutie van een gedachte, verandering van een patroon* (Kuypervoordrachten III; Kampen: J. H. Kok, 1986, 169 blz., ISBN 90 242 3048 9).

Deze uitgave betreft het derde deel in de serie 'Kuypervoordrachten', dat wil zeggen voordrachten gehouden in het kader van het zogenaamde Kuyper-katheder, een leerstoel die de Vereniging voor Christelijk Wetenschappelijk Onderwijs schonk aan de Vrije Universiteit bij haar honderdjarig bestaan in 1980. De door oud-minister W. Albeda (thans voorzitter van de WRR) in 1983 gehouden voordrachten werden door Ten Hove bewerkt en bezorgd.